

ומסקינן: שמע מינה!

ומתוך שנפשטה בעיא זו, נפשטה גם השאלה הקודמת האם מותר להדליק מנר לנר, שהואיל ועיקר המצוה היא ההדלקה — מדליקין מנר לנר, כשם שבמנורה היו מדליקים מנר לנר.

[ומכל מקום כיון שנהגו העולם להחמיר ולא להדליק, אין לשנות המנהג — תוד"ה שמע מינה].

והשתא דאמרינן דקיימא לן הדלקה עושה מצוה.

הילכך, אם הדליקה חרש שוטה וקטן, שאינם בר חיובא — לא עשה ולא כלום! [אף על פי שהניחה גדול במקומה].

אבל אשה — ודאי מדליקה, ואפילו להוציא אחרים ידי חובתם.

והטעם הוא: משום דאמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות במצות נר חנוכה, לפי שאף הן היו באותו הנס⁽³⁰⁾, שגזרו היוונים על כל בתולה שנשאת שתבעל להגמון תחילה. וגם התשועה נעשתה על ידי אשה. שיהודית, בתו של יוחנן כהן גדול, האכילתו

שהרואה הוא אומר: לצורכו כדי להשתמש בו הוא דאדלקה, ולא למצוה. וצריך שיהיה ניכר שהיא הדלקת נר חנוכה⁽²⁹⁾.

כג-א תא שמע: דאמר רבי יהושע בן לוי:

עשית, בית מנורה של זכוכית, שהדליקה למצות נר חנוכה בערב שבת, והיתה דולקת והולכת כל היום שבת כולו — למוצאי שבת, כשרוצה לקיים מצות ההדלקה, מכבה אותה, ומדליקה שוב.

ומוכחינן: אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה, הרי כשמכבה ומדליקה שפיר עבד.

אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה — האי גברא, היכי סגי ליה בהכי שהוא מכבה ומדליקה?

והא: מכבה, ומנכיחה ממקומה, ומניחה שנית, ומדליקה — מובעי ליה למיעבד, שהרי אינו יוצא ידי חובתו עד שיניחנה במוצאי שבת שנית.

ועוד ראייה לפשוט את הבעיה: מדקא מברכינן על ההדלקה: "אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה", ולא מברכינן "להניח" נר של חנוכה [והרי נוסח הברכה הוא על עיקר המצוה]. שמע מינה: הדלקה עושה מצוה.

30. רש"י פירש ב' טעמים על כך שהן היו באותו הנס. א' שגזרו היוונים על כל הבתולות הנישאות להבעל לטפסר תחילה. ב' שעל ידי אשה נעשה הנס.

הכפות תמרים (סוכה לח, א) מבאר שבטעם אחד אי אפשר לחייב את הנשים שאם כן אף בסוכות הם היו באותו הנס, ואף על פי כן לא מחייבים אותם בסוכה.

29. המור וקציעה (תרעב) מחדש שאף שאין ברכות מעכבות את קיומן של המצוות, ברכת נר חנוכה דינה שונה. והיא מעכבת, כיון שכל עיקרה לפירסומי ניסא שאם אינו מברך נראה הדבר כאילו הדליק לצורכו ואין ניכר שנעשה לשם מצוה, ונמצא שהברכה היא מוכיחה שהדלקה נעשית לשם מצוה.

אמר רבי יהושע בן לוי: כל השמנים כולן יפיון להדלקת נר חנוכה. ושמן זית מצוה מן המובחר להדליק בו, משום שעל ידו נעשה הנס [מ"ב סי' תרע"ג].

אמר אביו: מריש, בתחילה, הוה מהדר מר, היה רבה בר נחמני מחזר אחר משחא דשומשומי [שמן שומשומין] כדי להדליק בו נר חנוכה. [עיין תוד"ה מריש].

והטעם שנהג כך: אמר: האי שמן שומשומין — משך נהוריה טפי, משום שאינו ממחר לכלות את השמן.

לסוף, כיון דשמע לה להא דאמר רבי יהושע בן לוי: שמן זית הוא מן המובחר, קא מהדר אמשחא דזיתא. אמר: האי שמן זית — צליל נהוריה טפי, הוא צלול ומאיר.

ואמר רבי יהושע בן לוי: כל מיני השמנים

גבינה, וחתכה את ראשו [של ראש הצוררים], וכשראוהו שנהרג ברחו כולם⁽³¹⁾.

אמר רב ששת: אכסנאי, אורח, חייב בנר חנוכה, ואף על פי שאין לו בית שלו⁽³²⁾.

אמר רבי זירא: מריש, מתחילה, קודם שנשאתי אשה — כי הוינא בי רב, כשהלכתי ללמוד תורה, הוה משתתפנא בפריטי בהרי אושפיזא, הייתי נותן פרוטה לבעל הבית ומשתתף אתו בשמן של ההדלקה⁽³³⁾.

אבל בתר דנסיבי איתנא, ופעמים שהייתי אכסנאי, כשהייתי הולך ללמוד תורה, אמינא: השתא — ודאי לא צריכנא להשתתף עם בעל הבית, משום דקא מדליקו עלי — שאשתי מדליקה בשבילי בנו ביתאי — בביתי.

33. בדברי הגמרא מבואר בפשיטות שצריך שיהיה לו חלק בשמן, והאחרונים דנו אם מדליק בשמן הגזול אם יוצא בו ידי חובה.

בר"ן בפסחים (דף ז) משמע שברכת הדלקת הנרות נתקנה בלשון להדליק, כי אינו יוצא אלא בשמן בשל עצמו, ויש דין לכס בנר חנוכה.

ובספק זה דן השואל ומשיב (א, שמט) וכתב שיתכן שיש כאן מצוה הבאה בעבירה.

ובמקראי קודש כתב לדון שמכיון שהשמן נאסר בהנאה בהדלקתו לשם חנוכה, חשוב הדבר כשינוי מעשה, וקונה אותו המדליק להיות שלו.

אך לענין חנוכה כיון שהדלקה עושה מצוה, נמצא שלא מועיל השינוי מעשה שעושה המדליק, כי ברגע הראשון שהוא מדליק עדיין אין זה שמן שלו.

והמשנה ברורה (תרעג, ב) הניח בצ"ע אם יוצאים בשמן גזול.

31. הגר"ז בערכין (סטנסיל) חוקר מהו "אף הן היו באותו הנס", האם אין לנשים מטעם זה פטור של זמן גרמא, וממילא חייבות באותה מצוה, או שביאור הדבר שיש על הנשים חיוב מיוחד במצוה זו בגלל שהם היו באותו נס.

ונפקא מינא בדבר, האם עבדים שחייבים במצוות כאשר חייבים גם במצוות שהן היו בהם באותו הנס, שאם זה נחשב כמצוה שאין הזמן גרמא גם עבדים חייבים בהם כאשר.

ובפרי מגדים (משבצות זהב תרע, ה) מסתפק בדין עבדים בנר חנוכה.

32. כתב הר"ן שיש הבדל בין חובת נר חנוכה לחובת מזווה, שהרי מי שאין לו בית פטור ממזווה ואילו בנר חנוכה יש לחייבו. (ואמנם דנו בזה אחרוני הזמן האם חסרי בית חייבים בנר חנוכה).

יפה מכולם.

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר חנוכה צריך לברך בהדלקתו⁽³⁴⁾.

ורב ירמיה אמר: גם אדם הרואה נר של חנוכה דולק [ועדיין לא הדליק בעצמו, וגם אינו עתיד להדליק, רשב"א] צריך לברך.

אמר רב יהודה: יום ראשון של חנוכה: הרואה נר של חנוכה דולק, מברך ב' (35) ברכות. שעשה ניסים לאבותינו, וברכת שהחיינו. ומי שמדליק בעצמו נר, מברך ג' ברכות, שמוסיף על השתיים את ברכת ההדלקה.

אבל מכאן ואילך, בשאר הימים, כשהוא מדליק — מברך רק שתיים⁽³⁶⁾. והרואה נר דולק — מברך רק אחת.

מאי ממעט? איזו ברכה אינו מברך בשאר הימים?

ממעט ברכת הזמן, שהחיינו.

ומקשינן: ונימעוט ברכת הנס? שעשה נסים

יפין לעשיית דיו, ושמן זית הוא מן המובחר. ודרכם היה לעשן כלי זכוכית בשמן זית עד שמשחיר, וגורר השחרורית ומגבל אותה במעט שמן, ומייבשה בחמה, ואחר כך ממחה אותה לתוך הדיו [רש"י בשם הגאונים].

איבעיא להו: למאי שמן זית מעלי טפי? האם כדי לגבל אותו בשחרורית שנתהוותה בכלי, או ששמן זית הוא טוב כדי לעשן, כדי ליצור את השחרורית?

תא שמע: דתני רב ושמואל בר זוטרי: כל העשנים יפין לדיו. ושמן זית הוא מן המובחר, בין בכדי לגבל בו, בין בכדי לעשן.

רב שמואל בר זוטרא מתני הכי: כל העשנים יפין לדיו, ושמן זית מן המובחר.

אמר רב הונא: כל השרפין [נוזלים צמיגיים הנוטפים מהעץ הנקראים "גומא" רש"י כריתות ו א. ותוד"ה כל — חולקים] יפין לדיו.

וישרף קטף [עץ שזיף בר. אוצר לעז"ר] —

34. המהרש"ל בתשובותיו דן האם סומא חייב להדליק נר חנוכה, אף שאינו רואה את הנרות, וכתב שיכול להדליק, והובאו דבריו במגן אברהם. (תרעה, ד) והמור וקציעה פקפק על פסיקת המהרש"ל.

35. כתב המאירי שמי שאין לו נרות להדליק, וגם אינו רואה נרות של אחרים, יברך לעצמו ביום הראשון שעשה ניסים ושהחיינו, ובשאר הימים מברך רק ברכת שעשה ניסים לבדה.

36. השערי תשובה (תרעו) מביא את ספיקו של ההלכות קטנות אם הדליק נר ראשון ושכח לברך האם יכול לברך על ההדלקה בשעת הדלקת שאר הנרות או לא, ומכריע שיכול לברך

35. כתב המאירי שמי שאין לו נרות להדליק, וגם אינו רואה נרות של אחרים, יברך לעצמו ביום הראשון שעשה ניסים ושהחיינו, ובשאר הימים מברך רק ברכת שעשה ניסים לבדה.

והשער הציון (תרעו, ג) מסתפק במי ששכח ברכת שהחיינו ונזכר רק ביום השמיני לאחר

לאבותינו.

ומתצינן: **נס** — כל יומי דחנוכה איתיה, משום שכל שמנה ימים היה הנס שהדליקו מהפך של השמן [כיוון שהיה ראוי רק ליום אחד]. מה שאין כן ברכת שהחינו, שתוכנה הוא שזיכנו להגיע לזמן המצוה, ולכן, לאחר שכבר הגיע הזמן אין מברכין אותה.

והוינן בה: בהדלקה מאי מברך?

ומבארין: **מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה**⁽³⁷⁾.

ותמהינן: ומי מצי מברכין "וצונו", והיכן ציונו בתורה? והלא חכמים תקנוה.

רב אויא אמר: ציונו, מקרא ד"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך". מכאן שמצוה לשמוע דברי חכמים.

רב נחמיה אמר: מקרא אחרינא ילפינן, דכתיב: **"שאל אביך — ויגדך, זקניך — ויאמרו לך"**⁽³⁸⁾.

בימי יוחנן כהן גדול שלחו בית דין הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל

זהירים בהפרשת תרומה גדולה מהטבל. אבל מעשר ראשון ומעשר שני או מעשר עני היו מיעוט עמי הארץ מישראל מקילין על עצמן ולא היו מפרישין אותם. ולכן גזרו שפירות עמי הארץ יהיו כדין "ספק מעושרין", וזהו הנקרא "דמאי" [עפ"י רמב"ם מעשר פ"ט ה"א].

מתיב רב עמרם: הדמאי — מערבין בו "ערובי חצירות". היינו שכל הדיירים של חצר אחת נותנים בערב שבת מזון בביתו של אחד מהם ועל ידי כך "מערבים" את כל הרשויות שלהם לרשות אחת, כאילו כל בני החצר דרים באותו בית שנתנו בו את העירוב, כדי שיהא מותר לכל אחד להוציא מביתו לחצר, או להכניס מהחצר לבית. והמשנה מלמדת שאפשר לערב באוכל שהוא "דמאי".

וכמו כן יכול לערב בו "ערובי תחומין", שבמקום שבו כלה שיעור הליכה בשבת [אלפיים אמה] מניח שם מזון בשיעור ב' סעודות, ועל ידי זה נחשב כאילו היה מקום שביתתו באותו מקום, ורשאי ללכת בשבת מאותו המקום שהניח שיעור אלפים אמה. ואף עירוב תחומין יכול לערב כשמניח פת שהוא "דמאי".

הרמ"א.

כיון שעדיין עוסק הוא בהידור המצוה. (וראה לעיל הערה 15)

38. מבאר החתם סופר שר' נחמיה אינו חולק וסובר שאין כאן לאו דלא תסור, אלא רק בא לומר שאין לומר ברכה שיש בה לשון "וצונו" על דבר שהוא רק שלילה ואזהרה, ולכן הוצרך להביא לזה פסוק של עשה שנאמר שאל אביך ויגדך, ואז ניתן לברך וצונו.

37. המאירי אומר שברכת להדליק נר חנוכה ודאי שמברכים אותה קודם ההדלקה עובר לעשייתה, אבל לגבי ברכת שעשה ניסים יש שכתבו שמברך אותה רק לאחר ההדלקה שרק אז ניכרים ימי הנס, והמאירי חולק עליהם וסובר שמברכים אותה קודם הדלקה. וכך פסק

והשתא מותבינן: **ואי אמרת כל מצוה שהיא מדרבנן בעי ברכה**, כדקאמרת שמברכין על הדלקת נר חנוכה על אף שהיא מדרבנן. אם כן, **כי קאי ערום** — היכי מצי מברך? והא **בעינן "והיה מחניך קדוש"** ולא יראה בכך ערות דבר" [שמכאן לומדים שאסור להזכיר שם שמים כשנראה בו ערות דבר]. ואילו הכא **ליכא "מחנך קדוש"**, שהרי שהוא ערום.

ומשנינן: **אמר אבוי**: אין כל תקנות דרבנן שוות.

והחילוק הוא: **ודאי דדבריהם**, כאשר חכמים מתקנים תקנה שהיא בגדר "ודאי", כדוגמת הדלקת נר חנוכה — **בעי ברכה**, שנתקנה ברכה אף על מצוה דרבנן.

אולם, **ספק דדבריהם**, כדוגמת הפרשת תרומת מעשר ומעשרות מדמאי [שהיא תקנה בגדר ספק, שמא כבר מעושר] — **לא בעי ברכה**, שלא תקנו חכמים לברך על הפרשה זו. ולכן יכול להפריש את המעשרות מהדמאי אף כשהוא ערום, משום שאינו צריך לברך.

ומקשינן: **והא תקנת יום טוב שני של גלויות שתקנו חכמים שהדרים בחוץ לארץ ינהגו ב' ימים טובים**, והיא תקנה מחמת הספק, שמא החודש היה מלא או חסר, ובכל זאת **בעי ברכה**? שהרי מברכים על קידוש היום ביום השני. ותיקשי, הרי אמרת שלא נתקנה ברכה על הספק?

ומשנינן: **התם**, בתקנת יום טוב שני, תקנו ברכה כדי לחזק את התקנה, **כי היכי דלא לזילולי בה בקדושת יום טוב שני**.

ומשתתפין בו "שיתופי מבואות". מבוי, הוא מקום המוקף מחיצות והחצרות פתוחות לתוכו ואין בני החצרות רשאים להוציא מן החצרות למבוי, או להכניס מן המבוי לחצירות אלא אם כן הניחו בערב שבת מזון משותף באחת מן החצרות שעל ידי כך נעשה המבוי עם כל החצרות כרשות אחת, וזה נקרא "שתוף מבוי" — המתיר הוצאה מהחצר למבוי ולהכניס מהמבוי לחצר. ומותר לערב אף במזון של "דמאי".

ואף שדמאי אסור באכילה מדרבנן, מכל מקום הואיל ועניים לא נכללו בגזירת דמאי, והרי אם היה רוצה היה יכול להפקיר את נכסיו ויהיה עני, לכן נחשב שראוי לאכילה.

וכשאכל דמאי — **מברכין עליו** ברכת המוציא [ויש מפרשים: ברכת המזון, ר"ש פ"א דמאי].

ומזמנין עליו ברכת הזימון בשלשה.

ואף שאכלו באיסור [ללא הפרשה] מברכים עליו [ואינו נחשב כ"בוצע ברך — נאץ ה'", האמור ביחס למי שאוכל מאכלות האסורות, שאינו מברך], הואיל ואילו היה חפץ היה מפקיר את נכסיו והיה עני, ולעני מותר לאכול טבל, ולכן נחשב אוכל הראוי לו [ברכות מז א].

ומפרישין אותו [ממנו] תרומת מעשר, ומעשר שני או מעשר עני, אף אדם שהוא ערום ואינו יכול לברך.

ומפרישין אותו בין השמשות של ערב שבת, שבספק חשיכה מעשרין את הדמאי, ואין מעשרין את מה שבודאי אינו מעושר [לקמן לד א].

חשדא דמאן? כלפי מי אתה חושש.

אילימא חשדא דאינשי דעלמא, שאינם בני המקום.

אם כן, אפילו כשהפתחים הם ברוח אחת, נמי ליבעי לאדלוקי בשתי הפתחים, כיון שהרואה אינו יודע שהבית הוא של אדם אחד, וסבור שהוא חלוק בתוכו לשני דיירים.

ואי חיישת לחשדא דבני מתא [בני העיר] המכירים את הדירים בבתים, ויודעים שרק דייר אחד גר באותו הבית, אם כן, אפילו אם הפתחים הם משני רוחות, נמי לא ליבעי לאדלוקי בשני הפתחים. שהרי בני המקום יודעים שזהו בית של דייר אחד שיש בו שני פתחים?

ומבארין: לעולם טעמו של רב הונא הוא משום חשדא דבני מתא⁽⁴⁰⁾. ודקא קשיא לך הא אינהו ידעי שבית זה דר בו אדם אחד, ותו ליכא חשדא?

ואולם, זימנין דמחלפי בהאי, שעוברים ליד פתח אחד, ולא חלפי בהאי, בסמוך לפתח השני. ואמרי: האי גברא, כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק — בהך פיתחא השני נמי לא אדליק. ולכן כאשר שני הפתחים בשתי רוחות צריך להדליק בשניהם מפני החשד,

רבא אמר: לעולם רבנן תקנו ברכה גם על ספק דדבריהם, ולפיכך מקדשים ביום טוב שני. ולא תיקשי מהפרשת דמאי שאין מברכין עליה.

מאי טעמא?

רוב עמי הארץ מעשרין הן, ואין תקנה זו אף בגדר "ספק דדבריהם", דכיון שסומכים על הרוב אין היא אלא חומרא בעלמא, ולפיכך לא תקנו ברכה על הפרשת דמאי.

אמר רב הונא: חצר שיש לה ב' פתחים, והיינו שיש לבית שני פתחים לחצר — צריכה הדלקת שתי נרות, נר אחת בכל פתח⁽³⁹⁾.

אמר רבא: לא אמרן, שצריך להדליק בכל פתח ופתח, אלא כשהם פתוחים משתי רוחות. כגון פתח אחד לצד צפון ופתח אחד לצד מזרח. אבל כאשר שני הפתחים הם מרוח אחת — לא צריך להדליק בכל פתח.

והוינן בה: מאי טעמא צריך להדליק בשני הפתחים?

אילימא משום חשדא, שיחשדו בבעל הבית שלא הדליק.

39. אכן לו חדר נפרד אלא נמצא בתוך הבית, ויש לו זווית לתשמישו, ופתחה פתוח לרשות הרבים גם בזה יתכן חשד וצריך להדליק.

40. בספר מקראי קודש הביא שהמהרי"ל דיסקין אמר שאונן צריך להדליק נר חנוכה על פתח ביתו משום חשד, שהרי לא כולם יודעים שהוא אונן, ואמנם אף שצריך להדליק, הוא

להלכה נפסק שאכסנאי שמדליקין עליו בביתו אף שפטור מהדלקה, עדיין חייב להדליק בפתח האכסניה שלו משום חשד. ומקור הדין נפסק מדברי רב הונא.

ומסתפק הביאור הלכה (תרעז) אם החיוב הוא רק באופן שהאכסניה מחולקת בתוכה ויש לאורח חדר נפרד משל עצמו, שאז מחויב להדליק על פתחו, משום חשד, או שאפילו אם

אבל כאשר הפתחים בצד אחד אין חשד.

ומנא תימרא דחיישינן לחשד?

דתניא: אמר רבי שמעון: בשביל ארבעה דברים [טעמים] אמרה תורה להניח את הפאה, שבעל השדה מצווה בהפרשתה דוקא בסוף שדהו, בגמר הקצירה [דכתיב "לא תכלה", ומשמע בשעת כילוי, דהיינו גמר הקצירה] (41).

א. מפני גזל עניים.

ב. ומפני ביטול עניים.

ג. ומפני החשד.

ד. ומשום איסור "בל תכלה".

והשתא מפרשינן לכולהו טעמי:

מפני גזל עניים — כדי שלא יראה בעל הבית שעה פנויה שאין עניים באים ללקוט, ויאמר לקרובו עני: הרי זו פאה, וטול אותה לעצמך. אבל כשמניחה בסוף שדהו, כל העניים רואים אותה ובאים ללקוט.

כג-ב ומפני ביטול עניים — כדי שלא יהיו עניים שאינם יודעים מתי יקצור, יושבין ומשמרין שמא עכשיו מניח בעל הבית פאה (42).

ומפני החשד — כדי שלא יהיו עוברין ושבין סבורין שבעל הבית לא הניח פאה [ואינם יודעים שכבר הניחה מתחלה]. ואומרים: תבא מארה [קללה] לאדם שלא הניח פאה בשדהו.

ומשום איסור "לא תכלה" — שמשמעותו "שעת כילוי", והיינו בסוף השדה.

ופרכינן: וכי "לא תכלה" טעם בפני עצמו הוא? אטו כולחו הני טעמי לאו משום "בל תכלה", שהוא הכתוב המלמדנו דין פאה?

ומבארין: אמר רבא: האי טעמא אחרינא דאמרינן משום "לא תכלה", לאו היינו איסור "לא תכלה", אלא מפני הרמאין שעוברים על מה שאמרה תורה "לא תכלה", ואינם מניחים פאה בסוף השדה, ואומרים בתחילת השדה הנחונה.

ומדהכא בכרייתא חיישינן לחשד של עוברים ושבים שיהיו סבורים שלא הניח פאה, הוא הדין בחצר שיש לה ב' פתחים צריך להדליק בכל פתח, מפני החשד.

אמר רב יצחק בר רדיפה אמר רב הונא: נר [כלי חרס שמדליקים בו] שיש לה שני פיות, שני נקבים להכניס בה פתילות משני צידיה, ההדלקה בה עולה לב' בני אדם הרוצים

אינו מברך.

42. רש"י כתב שהטעם הוא שהעניים אינם יודעים מתי לבוא ולקצור אותה.

והרמב"ם כתב טעם (מתנות עניים ב, יב) כדי שידעו העניים את המקום שאליו הם יכולים לבוא ולקחת.

ובמקדש דוד (סב, ב) כתב שיש נפקא מינה במחלוקתם האם כשגומר את קצירו יכול להניח פאה במקום אחר.

41. החזון איש מבאר שהחויב ליתן פאה מתחיל כבר מזמן הקצירה, שהרי נאמר בפסוק ובקוצרכם, אלא שכאן מביאה הגמרא ד' סיבות מדוע לקיים בפועל את המצוה רק בסוף הקצירה.